

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

رساله دکتری زبان و ادبیات فارسی (Ph.D)

موضوع

تطبیق حدیقه سنائی و منطق الطیر عطار و جام جم اوحدی
(از دیدگاه: جلوه‌های عرفانی، تمثیلات، شیوه داستان‌پردازی و آرایه‌های ادبی و هنری)

استاد راهنما

جناب آقای دکتر جلیل تجلیل

استاد مشاور

جناب آقای دکتر ناصرالدین شاه حسینی

نگارش

علی رخزادی

سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵

PIR 24100438

چکیده رساله:

در میان جلوه‌های پرفروغ ادب فارسی، بدون تردید، پرتو حیات‌بخش شعر تعلیمی، از اعتبار و ارزش والاتنی برخوردار است؛ نقطه اوج و شکوفائی ادبیات تعلیمی منظوم فارسی، قرنهای ۶ و ۷ و ۸ هجری است، یعنی دوره تلخ و رنجبار حیات اجتماعی ایران که مصادف است با ایلغار و سلطه اقوام تاتار و مغول به این سرزمین، توأم با انواع مفاسد و پیامدهای سوئی که این بلیه دردناک داشت.

پدیده شگفت در این ادوار پررنج و مرارت، این که در کنار ترکتازیهای اقوام بیگانه، و به موازات نفوذ و گسترش روزمره تباهیهای اخلاقی و اجتماعی در میان آحاد مردم آن عهد، خوشبختانه تراوشهای فکری تعلیمات ارشادی و اصلاحی و هدایتگر اندیشمندان و معلمان اخلاق، و نام‌آورانی بلند آوازه چون:

سنائی، عطار، مولوی، سعدی، سیف عرفانی، حافظ، اوحدی مراغی و ... دژهای رویین و مستحکمی بود که جامعه را از سقوط و تباهی حتمی نجات بخشید. راستی را اگر پیام‌های امیدبخش و تعلیم سرنوشت‌ساز و ادای فریضه رسالت انسانی پند و اندرز این ابر مردان حکمت و اخلاق نبود، فرجام مردم مأیوس و مقهور و رنج‌دیده و حرمان کشیده ایران زمین آن روزگار، در قبضه ستم و تسلط گروهی بی‌باور و شوم‌اندیش و تباهی‌آفرین به کجا می‌کشید؟

در نتیجه به یاری اندیشه‌های بلند این فرزندان راستین قوم ایرانی و در پرتو تعلیم آنان، ملت مبارز و مقاوم ایران، این بار نیز چون سایر آزمونهای همیشگی خود، پیروزمندانه از بوته آزمایش سر برآورد و هستی و موجودیت خود را فریاد زد.

یادگاہاری تعلیمی این ایام، اسناد معتبر پایداری و بیداری تبار ماست. در این رساله، تلاش شده است که بازتابهای فکری و تعلیمی سه چهره ممتاز و برجسته ادب فارسی در چنین دوره حساس و یرتب و تابی از زندگی اجتماعی ایران، بررسی شود؛ جلوه‌گاه این اندیشه‌های متعالی سه اثر جاودانه یعنی حدیقه سنائی و منطق الطیر عطار و جام جم اوحدی است که اگرچه از آبشخور فکری مشترک تعلیمات صوفیانه و عرفانی اسلامی نشأت گرفته‌اند، اما هر یک با ویژگیهای خاصی تعلیم خود را به قلم کشیده‌اند:

تعلیم نظری در حدیقه، تعلیمات رمزی در منطق الطیر و حکمت عملی در جام جم.

مقایسه و مطابقت ویژگیهای این سه اثر تعلیمی و صوفیانه با ابعاد متنوع آنها به یاری و مساعدت استادان گرانقدر راهنما و مشاور در حد توان و امکان در پژوهش حاضر صورت گرفته است.

تا که قبول افتد و چه در نظر آید.